

Черевченко Вікторія Валентинівна
кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри
слов'янських мов та зарубіжної літератури
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

РЕМІНІСЦЕНЦІЇ АНТИЧНОЇ БАЙКИ У ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Байка, як один із найдавніших жанрів словесного мистецтва, добре зарекомендувала себе в різні періоди суспільного розвитку. Через алегоричне освоєння культурно-побутової та етичної практики людей, вона у специфічній формі передає життєві позиції, уподобання, переконання, наміри й надії певного народу в той чи інший період його історії. Виразні художні образи байки, тонка психологія характерів, незвичайні ситуації завжди самобутні й історично конкретні. Цей літературний жанр вже давно потрапив у коло наукової уваги філософів, лінгвістів, психологів та літературознавців. За визначенням О. Потебні, байка „є одним із засобів пізнання життєвих відносин, характеру людини, усього, що стосується морального боку її життя“ [11, с. 64].

У наукових працях XIX ст. байку почали досліджувати стосовно особливостей національної мови та фольклору (Ф. Буслаєв, О. Веселовський, О. Потебня та інші). У сучасних наукових розвідках (Р. Домбровський, Л. Сазонова, О. Святецька, Ю. Стенник) байку розглядають як засіб формування понять, які узгоджуються з основними цінностями певної культури, відображають та зберігають їх.

У байці, з одного боку, своєрідно перехрещуються, переплітаються та зливаються два першопочатки: давні міжнаціональні традиції жанру, загальнолюдські риси в ідеях, тематиці а, з другого – національна своєрідність художнього втілення цих ідей, риси конкретно-історичної самобутності такого втілення. Розкриття їх діалектичної єдності зумовлює **актуальність** цього

дослідження.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі історико-літературного та порівняльно-історичного методів показати значення античної байки у європейському літературно-художньому процесі. Відповідно до поставленої мети у роботі визначено такі **завдання**:

- розкрити характерні ознаки байки як одного з різновидів ліро-епічного жанру;
- дослідити історію розвитку байки від моралістичних алегорій у період її зародження до соціально насиченої сатири;
- виявити особливості видозмін жанру, причини їх розмаїття.

Об’єкт дослідження – байка як ліро-епічний жанр.

Предмет дослідження – ремінісценції античної байки в контексті європейської літератури.

Матеріалом дослідження є байки видатних митців європейської літератури: Езопа, Федра, Лафонтена, І. Крилова.

Байка, поряд з міфом, була однією з перших форм художнього мислення. Це „коротке, переважно віршоване, алегоричне оповідання, у якому закладено дидактичний зміст; один з різновидів ліро-епічного жанру“ [7, с. 75]. Вона має чітку структуру: складається з оповідної частини та висновку-повчання. Видатний український вчений О. Потебня, виділяючи дві частини байки, образну розповідь називав „поезією“, а мораль, або логічний висновок, – „скупою прозою“. Він уважав, що „поезія“ у байці повинна переважати „прозу“ [11, с. 76]. Але є й такі байки, у яких мораль більша за розповідну частину, тому деякі науковці заявляють навіть про трьохчастинну структуру байки: вступ, власне оповідання та мораль [17, с. 35]. Проте більшість дослідників відзначають її двокомпонентну структуру.

Байка за своїм обсягом завжди лаконічна. Як правило, дійовими особами твору є звірі, птахи, рослини, але зустрічаються й люди, проте їхні образи

виступають як символи тих чи тих людських рис. У вчинках персонажів байки висміюють людські вади. О. Потебня, маючи на увазі образи тваринного світу, порівнює її із шахами, де кожна фігура має свій певний хід дії, про що знає кожен, хто починає грати в них [11, с. 84]. Неодмінною умовою байки є те, що вона містить у собі дію, тобто низку змін.

У центрі зображення завжди перебуває персонаж (реальний чи алегоричний) з чітко означеним характером, який і стає предметом авторської інтерпретації. Події, про які йдеться у байці, важливі не самі по собі, вони пояснюють певну думку, певне моральне положення і тому мають алегоричний характер (алегорія – це втілення будь-яких якостей людини або явища, ідеї в образі предмета чи тварини). Через її алегоричність завжди розкривається повчальність твору, тому у кожній байці обов'язково наявне дидактичне спрямування, яке, як правило, міститься у моралі або витікає зі змісту твору. Байка неодмінно мусить виражати певну ідею, читач обов'язково зрозуміє або з моралі, або зі змісту головну думку твору. Вона – найпопулярніший, найпростіший засіб пізнання, на відміну від наукового. У байці, як правило, відсутні метафори, її мова проста, невигадлива, наближена до розмовної. Для неї характерна відверта і разом з тим лукаво прихована умовність самого способу відображення життя.

Жанр байки постійно розвивається. На думку Н. І. Тарасової, крім сюжетних, з'являються байки-приповідки („ліліпути“), байки-епіграми, байки-жарти, байки-пародії, байки-фейлетони, байки-притчі тощо [15, с. 23]. Деякі теоретики виокремлюють три жанрові різновиди байки: 1) сюжетні, „повнометражні“ (сюди входять власне байки, байки-притчі, байки-памфлети, байки-фейлетони); 2) байки-епіграми (це байки-мініатюри, байки-епіграми; байки-приповідки); 3) байки в прозі (цей різновид переживає період становлення; сюжет у них намічений пунктирно, нерідко наявні не всі композиційні складники традиційної байки (зачин, розроблена фабула,

розв'язка) [13, с. 20].

Байка (грецьке *айнос* – глибокодумне оповідання, що потребує відповідного тлумачення; згодом також *апологос* – „притча“) як жанр народної усної творчості з давніх-давен проторувала собі шлях у світ старогрецьких міст-держав. У VIII-VII ст. до н. е. в Греції вже існувала певна байкова традиція. Доказом цього є байка, переказана Гесіодом у його поемі „Роботи і дні“: Яструб, спіймавши Соловейка, що жалісно пискав у нього в кігтях, наказує йому мовчати, бо, мовляв, все одно він – Яструб – сильніший і від нього залежить, чи з'їсти слабшого, чи відпустити його на волю. Мораль байки: той нерозумний, хто хоче змагатися з дужчим, бо не переможе, а тільки завдасть собі лиха. Крім Гесіода, переказували байки або створювали їх за готовими зразками Архілох, Стесіхор, Сімонід. В Архілоха розповідається про те, як заприятелювали Орел з Лисом, як Орел зрадив його, а той помстився; як Мавпа ридала на могилах великих людей, оплакуючи їх як своїх предків, на що Лисиця зауважила їй: „Добре ти збрехала, бо з цих померлих ніхто не підведеться, щоб покарати тебе за твою брехню“ [9, с. 28].

Незважаючи на те, що байка сформувалася ще у VIII-VII ст., її основоположником вважають легендарного Езопа, який жив, за припущенням, в VI ст. до н.е. На той час байка існувала лише як різновид усної творчості. Пізніше байки Езопа були укладені у велику збірку, призначену для потреб риторичної школи. Зі збірок, які збереглися до нашого часу, найстаріша укладена у I ст. н. е. вільновідпущеником імператора Октавіана Августа, Федром, який переказав байки в латинських віршах. З книги Федре утворилася пізніша латинська прозаїчна версія, пов'язана з ім'ям якогось Ромула, що мала великий вплив на розвиток жанру байки в епоху Середньовіччя та Відродження. У III ст. н. е. у грецьких віршах ці байки обробив Бабрій (очевидно, погречений римлянин); в IV-V ст. н. е. у латинських віршах – Авіан. В XI ст. складені були дві прозаїчні версії, які використав монах Максим Плануда (1300) для свого

збірника Езопових байок, до якого він додав також докладний „Життєпис Езопа“.

Щодо подальшого поширення байок Езопа в європейській літературі, то досить буде згадати, що всі європейські письменники, які складали байки, тією чи іншою мірою були спадкоємцями Езопа [3, с. 116].

Жанр байки своїм корінням сягає надр народної творчості. Коротке, з певною моральною настановою оповідання, в якому діяли представники живої або неживої природи, було відоме ще в догомерівські часи. Очевидно, цей жанр був досить поширеним, мав багатьох представників, імена яких залишилися невідомими. Ця байкова спадщина, яка „ходила“ в народі, поступово зростаючи й ускладнюючись, була, за легендою, вперше літературно оброблена Езопом. Але вже за античних часів справжнє існування митця викликало багато сумнівів. Перше згадування про нього знаходимо у відомого старогрецького історика й географа V ст. до н. е. Геродота.

Першим упорядникам уже було важко відрізнити справжні байки Езопа від байок, створених іншими авторами. Йому приписують більшість тих із них, де фігурують представники тваринного світу. Врешті всі вони увійшли у збірку під загальною назвою „Байки Езопа“. Точну їх кількість не встановлено, але вважають, що Езопу належить близько 400 байок (за іншою версією 650).

Мабуть, байки Езопа належали до прозового жанру літератури. Напевне це невідомо, оскільки у своєму „чистому“ вигляді вони до нас не дійшли. Байки Езопа мають дидактичний характер, що взагалі є обов'язковою ознакою цього жанру. Їх характерними особливостями стають надзвичайна простота, деяка сухість, лаконічність. Відомо, що ім'я Езопа дуже шанувалося у Греції, зокрема в Афінах та Дельфах йому були поставлені пам'ятники. Байки Езопа мають вигляд невеличких стислих оповідань, героями яких найчастіше стають тварини, птахи, люди і навіть боги. Власне, твори Езопа – це розсудливі спостереження над життям, у яких виявляється повнота практичного розуму і

життєвого досвіду багатьох поколінь. Деякі його висновки настільки точні, що стали афоризмами та приказками й органічно увійшли в народну мову, наприклад: *Скарб для людей – це набуте працею; Прийшла біда – каяття не допоможе; У згоді порятунок від небезпеки; Справжніх друзів пізнають у біді; Непокараний злочин переростає у нові злочини* (тут і далі переклад Ю. Мушака) [9, с. 32].

Проте можливо, що ці моральні висновки з'явилися в пізніші часи в результаті використання байок у школі й Езопові не належали. У деяких байках автора взагалі немає ніяких моральних висновків, а в деяких мораль не відповідає змістові байки.

Очевидно, Езоп пильно стежив за політичним життям свого часу. В усякому разі деякі його байки відбивають напружену боротьбу, що точилася у грецьких полісах. Він виступає проти нікчемних ораторів і діячів, які не розбираються в громадянській боротьбі і завдають лише шкоди своєму місту і співвітчизникам („Дельфін і Пічкур“, „Людина з загиблого судна“, „Кіфаред“). Виступаючи з патріотичних позицій, Езоп відстоює єдність своєї країни („Гранатове дерево, Яблуня і Терен“, „Рибалка“), викриває і ганьбить зрадників і тих, хто наживається на нещастях держави („Галка і круки“, „Вовки і вівці“ та ін.). Він засуджує несправедливість, але не протестує проти неї. Так уже влаштований світ, ніби говорить, що одні працюють, а інші користуються результатами їхньої праці („Лев, Осел і Лисиця“). Езоп пропонує дотримуватися поміркованості в житті, бо гонитву за багатством супроводжують небезпека і лихо, вільне життя бідняка значно краще за сповнене турбот життя товстосума („Черв'як і Дракон“, „Ялина і Терен“ тощо). Езоп учить, що ніколи бідняк не повинен навіть удавати з себе багатого, що багатство розбещує і губить людину („Осел і Лев'яча шкура“, „Дрізд“).

Багато байок Езопа присвячено праці. Подібно до Гесіода, джерелом добробуту селянина він вважає працю, а не війни і грабунок, мораль якої (*Скарб*

для людей – це набуте працею) органічно увійшла в народну мову. Усяка робота, на думку митця, повинна виконуватися продумано, вона не терпить легковажного ставлення до себе. Лише за цієї умови праця приносить свої плоди („Заєць і Черепаха“, „Жаби“). Беручись за своє діло, людина завжди може забезпечити собі майбутнє, ледарі ж приречені на загибель („Мурашка і Жук“).

Особливе місце у творах Езопа належить питанням взаємин між людьми. Тут він виступає як наставник житейської мудрості, повчаючи одних, глумлячись з інших. Байкар закликає до поміркованості, що рятує людину від багатьох нещасть і глузувань, радить нікому не завдавати прикростей, намагатися завчасно передбачити небезпеку і запобігти їй („Птахолов і Аспід“, „Лев і Лисиця“, „Лев і Бик“). Його цікавить також тема дружби, він намагається визначити коло тих обов'язків, які накладають на людину такі стосунки. Байкар радить обережно вибирати друзів, щоб не потрапити у скрутне становище, допомагати їм в разі потреби, цінувати стару випробувану дружбу, ніколи не зраджувати товариша і не залишати його в біді („Орел і Лисиця“, „Дикі кози і Пастух“, „Подорожні і Ведмідь“, „Олень і Лев“, „Чоловік і Сатир“) [9, с. 28].

Найбільша частина його творів присвячена загальним етичним питанням, роздумам над долею людей та їхніми вчинками. Висновок однієї з байок відомий багатьом народам: „скажи, хто твій друг, і я скажу, хто ти“ („Купівля Осла“). Езоп критичним словом намагається виправити вади людей. Часом він доброзичливо сміється, викликає співчуття до всього правдивого, чесного, доброго, але стає непримиренним у тих випадках, коли говорить про огидні людські пороки. Так, байкар різко виступає проти лицемірства, брехні, хтивості, облесливості („Лисиця і Мавпа“, „Лисиця й кури“, „Лисиця і Лісоруб“, „Дельфін і Мавпа“ і т. д.), викриває нікчемних, безпорадних людей, які не приносять нікому користі, а тільки багатьом шкодять („Орач і Вовк“, „Бджоли і Зевс“, „Лисиця і Афродіта“ [5, с. 41].

Віра в богів поєднується в Езопа з фатумом, від якого людина нікуди втекти не може („Син, Батько і намальований Лев“, „Дитина і Крук“). Він переконаний, що ніхто не може уникнути божої кари або обдурити богів („Орел і Лисиця“, „Дроворуб і Гермес“, „Убивця“). Разом з тим Езоп вважає, що надія на богів має поєднуватися з активною діяльністю самої людини: „До богів звертайся, а сам про себе дбай!“ („Потерпілий на морі“). Удари долі, нещастя, радить байкар, слід сприймати спокійно, завжди пам'ятати про мінливість долі, про те, що час розв'язує всі труднощі („Лисиця з роздутим животом“, „Мореполавці“ та ін.).

З ім'ям Езопа пов'язаний вираз „езопівська мова“, тобто мова алегорична, сповнена натяків, недомовок, у якій певна думка автора має замасковану форму. Нею користувалися ті з пізніших письменників, хто не міг вільно висловлюватися. Одним із найбільших майстрів езопівської мови був російський письменник М. Салтиков-Щедрін.

Засновником віршованої байки в Римі та неперевершеним її представником вважається Федр. Про цього байкаря ми знаємо лише те, що він сам повідомив про себе у прологах та епілогах до збірок своїх байок. Його творчий здобуток складається з п'яти книжок „Езопових байок“ (145 творів, з яких 21 – поновлені байки у прозовому переказі). За основу своїх байок Федр брав частково твори Езопа та деяких інших, менш відомих байкарів, інколи використовував і власні сюжети, часто пов'язані з римською дійсністю. Федр змінив композиційну структуру цього жанру, тому мораль іноді передує змістові байки, а не традиційно завершує її, часом застосовуються обидва прийоми. У творах Федра відбився його народно-демократичний світогляд – він викриває несправедливість і негідну поведінку багатіїв і стає на захист рабів та злидарів.

Федр чудово розумів викривально-виховні можливості обраного жанру, що дає змогу у прихованій формі висловлювати критичні думки та сприяти

підвищенню моралі суспільства. Колишній раб, поет усвідомив незаперечну істину: „Плебесві уголос говорити грїх!“ Тому найкращим для нього є „плебейський“, тобто народний, жанр – байка, яка дає можливість в алегоричній формі протестувати проти гніту панівних верств. Деякі з ранніх соціально-політичних байок Федра містять натяки на сучасність і, можливо, навіть викликали незадоволення імператора („Про жаб, що просили собі царя“, „Жаби про Сонце“). У першій, хоча йшлося про події VI ст. до н. е. в Афінах і прихід до влади тирана Пісістрата, звучить натяк на втрату Римом республіканських свобод. Часом заключна думка Федра сприймається і як попередження правителям про можливий час розплати.

Зазнавши гонінь із боку помічника імператора Тіберія Сеяна, байкар надалі відмовляється від політичної критики й звертається лише до соціальних тем. Коли ж він і згадує імена грецьких чи римських державних діячів або мислителів – Тіберія, Нерона, Августа, Юлія Цезаря, Помпея, Езопа, Солона, Сімоніда, то вони ніколи не стають об'єктами сміху чи глузувань. Улюблена тема Федра – критика багатіїв, з якими не можуть змагатися звичайні злидарі („Вовк та Ягня“; „Вовк та Журавель“; „Корова, Коза, Вівця і Лев на полюванні“; „Старий Лев, Кабан, Тур та Осел“; „Віл та Жаба“ тощо). Федр вважає, що розбрат і сварки між багатіями позначаються на простих людях.

Байки III-V книжок здебільшого висміюють недоліки окремої людини, її негативні моральні якості („Гультьяй і Селянин“; „Два Воїни та Розбійник“; „Лисий та Голомозий“ тощо). Вади родинно-побутового життя Федр показує у байках „Вдовиця та Воїн“, „Два Женихи“, „Юнак та Повія“, „Брехун, Правдолюбець і Мавпи“.

Певна частина байок Федра побудована на основі якихось історичних фактів або сучасних йому анекдотів („Про Тіберія Цезаря і його прислужника“; „Сократ і Раб“; „Помпей і Воїн“; „Про флейтиста Принцепса“; „Сімонід, врятований богами“; „Про Сімоніда“ тощо). Більшість із них не має

конкретного висновку. Особливе місце в байках Федра відведено Езопові – вчителеві, якого автор глибоко шанує. З самого початку він зазначає і потім ще двічі повторює:

Поет Езоп ці байки повигадував,

А я лише у шестистопні вірші вклав.

(Пролог до I кн.)

Федр обіцяє в усіх байках зберігати „дух Езопа“ і від себе додавати лише те, що зробить його оповідь цікавішою. В Епілозі I книги він нагадує, що греки поставили Езопові пам'ятник і „*тим навіки вславили раба*“. В іншому місці він наголошує, що „Езоп-фрігієць“ зміг „*навіки свій народ уславити*“. Часом грецький байкар стає оповідачем байки, його моральні висновки Федр лише повторює: „*Хто збреше раз, то віри вже нема йому*.“ (I, 10), „*До згуби перший злочин багатьох веде*“ (III, 5). Інколи Езоп уводиться в байку як її персонаж і бере участь у діалозі („Езоп і злочинець“; „Езоп відповідає базіці“; „Езоп і Хазяйка“; „Езоп про негідника“; „Езоп та Борець“; „Езоп та Поет“ тощо).

Байки Федра завжди короткі й лаконічні, поет уникає докладних описів і деталізації, їхні герої висловлюють свої думки чітко та ясно. Проте вже сучасники помічали розходження в окремих випадках між моральними настановами і змістом байки, не завжди точно сформульовані висновки.

Незважаючи на просту й зрозумілу пересічному римлянинові мову, байки Федра популярними не стали. В аристократичних колах суспільства сам жанр вважався „напівплебейським“. Сенека взагалі стверджував, що жанр байки в римській літературі ще не висунув гідного представника, а про Федра не згадує жодним словом.

За Середньовіччя байки Федра видавалися в окремих збірках античних авторів і лише в кінці Відродження він набув значної популярності, ставши своєрідним містком між Езопом і Новим часом. В Україні до сюжетів Федрових байок почали звертатися з середини XVIII ст. (Г. Сковорода), у XIX ст. їх

переказували видатні українські байкарі Л. Боровиковський, Є. Гребінка, Л. Глібов та ін. Численні сюжети Федра використав І. Франко.

Байки Федра почали перекладати на європейські мови, найдосконаліше це зробив французький поет Ж. Лафонтен, який наслідував прийоми й манеру римського байкаря. Лафонтен черпав матеріал у своїх літературних попередників – Езопа, Федра, індійця Бідпая, а також у своїх співвітчизників – Марії Французької, Матюрена Реньє, Клемана Маро. Написав поет 238 байок. Персонажами його віршованих мініатюр були звірі, птахи, рослини, люди. Майже всі запозичені сюжети були тільки поштовхом для створення власної ідейно-художньої концепції, і твори його, безперечно, оригінальні. Лафонтен зумів поєднати езопівсько-федрівську байку з легким французьким віршем, поновивши старий жанр. Саме він висунув на перше місце у байці естетичну функцію, створивши зразки нової суто художньої байки. Використовуючи традиції народного фавлю, демократизував жанр, наповнив традиційний сюжет новим актуальним реально-побутовим матеріалом. В основі байки зосередив епізод алегоричного змісту.

Зміст його байок розходився з релігійним аскетизмом, оскільки поет закликав людей бути щасливими, насолоджуватися життям, уміти задовольняти свої бажання, бути спокійними духом тощо. У байках Лафонтен не тільки втілює своє розуміння щастя, а й показав шляхи досягнення його: він констатує зіткнення егоїстичних інтересів у суспільстві і шляхи протидії цьому. Байкар проповідував підкорятися державним законам, щоб уникнути анархії, він ідеалізував монархічний устрій, закликав людей працювати, оскільки саме в праці можна досягнути благополуччя.

Центр тяжіння з моралізаторської сентенції він перемістив на фабулу, яка має експозицію, інтригу і розв'язку. Байки його народні, оскільки в них представлена яскрава і правдива картина французького життя. Поет широко використовував фольклорні традиції. Персонажі його творів діють, виступаючи

і як алегорія, і як самотійні образи. В окремих байках наявні літературні імена (Тартюф та ін.).

Твори Лафонтена поєднують у собі епічність і ліризм. Мова байок цікава, багата, пластична, з ідіомами та специфічними зворотами. Вони мають і політичну спрямованість. Так, він виступає за централізовану і сильну державну владу („Органи тіла і Шлунок“), вважає хибною політику уряду („Багатоглавий Дракон і Дракон з багатьма хвостами“), висміює негативні риси короля („Лев, що йде на війну“, „Лев, вовк та лис“, „Лев та муха“, „Лев та мисливець“) тощо.

Засуджує Лафонтен моральні та побутові вади людини:

- пихатість („Пава і Гера“, „Про Коня, який бажав помсти для Оленя“),
- марнославство („Зевс і звірі“),
- підлабузництво („Лелека і дві Лисиці“),
- чванство („Дуб і Тростина“, „Лев і Осел на ловах“),
- безглуздя („Мірошник і його Осел“, „Про Жаб, які хотіли мати царя“).
- обман („Про Вовка, який прикинувся пастухом“) тощо.

У байках його зустрічаємо багато сентенцій („Треба підтримувати одне одного, бо таке право Природи“, „У кожній справі треба пам'ятати про кінець“, „Єднаймося тільки з рівними собі“, „Не треба глузувати з нещасних“, „Дві істини цінніші від однієї“, „Обдурити облудника – подвійна насолода“ тощо) та крилатих висловів („Допоможи собі сам“, „Тягати каштани з полум'я“, „Усі шляхи ведуть до Рима“ та ін.).

Заключним акордом до розмови про Лафонтена можуть бути слова Ігнація Красицького: „За законами справедливості, він повинен займати перше місце у своєму жанрі... Адже він такий справжній, такий влучний і докладний, що не можна нічого ні додати, ні відняти від того, що він написав. Він здається нам натхненним, коли про щось говорить, – і його вислови звучать з незрівнянною легкістю і красою“ [14, с. 44].

Після реформатора жанру – Жана де Лафонтена байки набули поширення в літературі європейських народів: Флоріан і Лашамбоді (Франція), Іріарте і Саманієго (Іспанія), Лессінг і Геллерт (Німеччина), Сумароков, Хемніцер, Дмитрієв і Крилов (Росія), Радивилівський, Сковорода, Гулак-Артемівський, Гребінка, Боровиковський, Глібов (Україна).

Самобутнім явищем в історії світового байкарства була російська байка, генетично пов'язана з народно-національною основою. У російській літературі історія байки починається з часів Київської Русі перекладами „Фізіолога“, „Толкової Палей“, „Шестидневів“ Василя Великого та Іоанна Екзарха з характерним для тих творів символічним тлумаченням тварин. У XIV ст. на Русі стає відомою „Поэма о миротворении“ Георгія Пізіда, в яку ввійшли розповіді про розумові та моральні якості тварин із творів Аристотеля та Еліана. У XV ст. елементи байкового оповідання з'являються у складі перекладної пам'ятки „Стефаніт та Іхнілат“.

Розвиток байки в Росії XVII ст. обумовлений популярністю притч „Фізіолога“, а також існуванням національної традиції розмовляючих та діючих персонажів у демократичній сатирі (повісті про Єрша Єршовича, про Кура та Лисицю). Деякі дослідники відзначають, що перші байки в Росії писав уже Симеон Полоцький („Вертоград многоцветный“) у XVII ст., віршована байка якого сформувалася під впливом естетики бароко.

Значного розквіту досягає байка у XVIII – на початку XIX ст. у творчості А. Кантеміра, О. Сумарокова, В. Тредіаковського, М. Хераскова, І. Хемніцера, І. Дмитрієва та інших письменників. В пору панування класицизму кожний з них віддавав данину байці. Сумароков, наприклад, написав шість книг „Притч“, які містили 378 байок. У цілому ж незаперечне позитивне значення російської сатиричної байки полягає передусім у тому, що вона підготувала „справжнього і великого байкаря – І. Крилова“. Він завершив шлях, на початку якого в Росії стояв Симеон Полоцький. Саме у творчості І. Крилова російська байка отримала

своє класичне оформлення, зробила його ім'я безсмертним в російській літературі.

У 1805 р. після десятилітнього мандрування по Росії Крилов з'явився в Москві й звернувся за порадою до І. І. Дмитрієва щодо друку перекладених ним байок Лафонтена: „Дуб і Тростина“, „Розбірлива наречена“ та „Старий і троє Молодих“. Читачі радо зустріли ці твори, і підбадьорений автор наступного року випустив ще 11 байок, а через два роки, в 1809 р., опублікував першу книгу своїх байок (23 твори). Так почалась нова творча пора в житті Крилова, що тривала тридцять років. За першим виданням пішов, з невеликими проміжками, ряд інших, доповнених новими байками. За життя Крилова вийшло більше десяти таких видань. Крилов блискуче довів, якої довершеності і загального визнання може дійти цей порівняно скромний, мініатюрний вид творчості. З 205 написаних ним творів близько третини (70) має за основу сюжети байок Езопа, Федра і Лафонтена. Запозичаючи сюжети, Крилов оригінально трактував їх, надаючи національно-російського забарвлення. „Його виключно російська натура, – як зазначав В. Белінський, – все переробляла в російські форми і все проводила крізь російський дух“ [2, с. 356]. В цьому розумінні байки Крилова є цілком народними, і написані вони „прекрасною народною мовою“. Такі особливості мови, як влучність, гумор, а часом і сатирична дотепність завжди відбиваються у його байках. Нагромаджений у такий спосіб матеріал давав йому змогу вживати в байках характерні вислови і звороти, прислів'я і приказки.

Народність байок Крилова звернула на себе увагу його сучасників. До „справжніх народних поетів“ і „представників духу російського народу“ зараховував Крилова О. Пушкін. Критик О. Сомов в байках його бачив „справжню народну книгу“. М. Гоголь зазначав, що в байці Крилов „умів стати народним поетом... Його притчі – надбання народне і становлять книгу мудрості самого народу“. Так само про народність криловських байок говорили

О. Бестужев, П. Плетньов, М. Лобанов, І. Кіреєвський, В. Одоєвський, М. Погодін та інші.

Отже, Езопова байка стала реальним вихідним пунктом світової байкарської традиції. При цьому Езопові байки-схеми зазнавали докорінної художньої інтерпретації і трансформації. Сюжети байок Езопа використовували у своїх творах поети різних епох і народів: латинянин Федр, грек Бабрій, француз Лафонтен, іспанці Іріарте і Саманієго, німці Лессінг і Геллерт, поляк Красицький, росіяни Сумароков, Дмитрієв, Крилов; до езопівського репертуару зверталися відомі українські байкарі Г. Сковорода, Є. Гребінка, Л. Глібов.

Другий напрям у розвитку світового байкарства пов'язаний з ім'ям французького поета XVII ст. Ж. Лафонтена, який порушив умовно-алегоричну традицію жанру, надав йому виражальної гнучкості, життєвої змістовності, невимушеності, дотепності, зумів поєднати езопівсько-федрівську байку з легким французьким віршем, поновивши старий жанр. Саме він висунув на перше місце у байці естетичну функцію, створивши зразки нової суто художньої байки. Використовуючи традиції народного фавлю, демократизував жанр, наповнив традиційний сюжет новим актуальним реально-побутовим матеріалом. Будучи представником класицизму, Лафонтен зумів розширити рамки „низького стилю“ за рахунок використання образів аристократичної верхівки і навіть короля. Його байка – сюжетно гостра, з реальними характерами, дотепна поетична розповідь. Лафонтенові твори, як і притчі Езопа, стали для багатьох європейських письменників зразками для наслідування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антична література: Довідник / Буркат О. П., Беляєв Р. С., Вишневіська Н. О. та ін. / За ред. С. В. Семчинського. Передмова О. Д. Пономаріва. – К.: Либідь, 1993. – 320 с.

2. Белинский В. Г. Полное собрание сочинений. – Т. 8. – М.: Просвещение, 1955. – 785 с.
3. Езоп. Байки: Пер. зі старогрецьк. – К.: Наук. думка, 1961. – 136 с.
4. Жан де Лафонтен // Всемирная история. – Мн.: Книга, 1996. – Т.3. – С. 247-249.
5. Зарубіжна література ранніх епох. Античність. Середні віки. Відродження: Навч. посібник / Ф. І. Прокаєв, Б. В. Кучинський, Ю. Л. Булаховська, І. В. Долганов. – К.: Вища школа, 1994. – 406 с.
6. Лісовий І. А. Античний світ у термінах, іменах і назвах. – Львів: Вид-во при Львівському держ. унів. видавн. об'єдн. „Вища школа“, 1988. – 200 с.
7. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ „Академія“, 1997. – 752 с.
8. Маслов В. Іван Андрійович Крилов. Життя і творчість (1769-1844). – К.-Х.: Українське державне видавництво, 1965. – 19 с.
9. Пащенко В. І., Пащенко Н. І. Антична література: Підручник. – К.: Либідь, 2001. – 718 с.
10. Підлісна Г.Н. Антична література: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1992. – 255 с.
11. Потебня А. А. Басня, пословица, поговорка: Из лекции по теории словесности // Потебня А. А. Теоретическая поэтика. – М., 1990. – С. 55-132.
12. Сазонова Л. И. От басни барокко к басне классицизма // Развитие барокко и зарождение классицизма в России XVII – начала XVIII в. – М.: Просвещение, 1989. – С.118-148.
13. Сердюк Г. А. „Сміючись, говорити правду...“ Езопові байки. 6 клас // Зарубіжна література. – 2003. – № 10. – С. 17-20.
14. Тарасова Н. І. „На світі вже давно ведеться...“ Методична розробка з вивчення байок Федра. 6 клас // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 1998. – № 11. – С. 42-46.

15. Тарасова Н. І. Байка як жанр літератури та її особливості у творчості Езопа. 6 клас // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 1998. – № 12. – С. 21-27.
16. Творчество Жана де Лафонтена // История зарубежной литературы XVII в. М.: Просвещение, 1988. – 384 с.
17. Федоров В. О природе поэтической реальности. – М.: Просвещение, 1984. – 184 с. (С. 20-38 – Анализ басни).